

Министерство образования Республики Беларусь
Белорусское общественное объединение преподавателей русского языка и литературы
Белорусский республиканский фонд фундаментальных исследований
Российский центр науки и культуры в Гомеле
Мозырский государственный педагогический университет имени И. П. Шамякина
Белгородский государственный национальный исследовательский университет
Пензенский государственный университет
Самарский национальный исследовательский университет имени академика
С. П. Королёва

ТЕКСТ. ЯЗЫК. ЧЕЛОВЕК

Сборник научных трудов

В двух частях

Часть 2

Мозырь
МГПУ им. И. П. Шамякина
2017

УДК 81.161. (08)

ББК 81.2 Рус

Т30

Редакционная коллегия

С.Б. Кураш, кандидат филологических наук, доцент (ответственный редактор); **А.М. Амагов**, доктор филологических наук, профессор; **Н.А. Илюхина**, доктор филологических наук, профессор; **Г.И. Канакина**, кандидат педагогических наук, профессор; **Е.В. Сузько**, кандидат филологических наук, доцент; **В.В. Шур**, доктор филологических наук, профессор

Рецензенты:

доктор филологических наук, профессор

В.С. Новак (Гомель, Беларусь);

доктор филологических наук, профессор

А.П. Седых (Белгород, Россия)

Печатается согласно плану научных и научно-практических мероприятий

УО МГПУ им. И. П. Шамякина

и приказу по университету № 505 от 17.05.2017 г.

Текст. Язык. Человек : сб. науч. тр. В 2 ч. Ч. 2 / УО МГПУ им. И. П. Шамякина ; редкол.: С. Б. Кураш (отв. ред.) [и др.]. – Мозырь, 2017. – 226 с.

ISBN 978-985-477-607-1 (ч. 2).

ISBN 978-985-477-605-7.

В сборнике представлены статьи, отражающие содержание докладов IX Международной научной конференции «Текст. Язык. Человек», проведённой в рамках Недели русского слова в Мозырском государственном педагогическом университете имени И. П. Шамякина с 22 по 26 мая 2017 г.

Во второй части сборника представлены статьи, освещающие вопросы типологизации текстов, стилей и жанров; материалы, посвящённые функционированию разноуровневых единиц в языке, филологическому анализу художественного текста, а также проблеме русского языка в интернет-пространстве и использованию электронных лингвистических ресурсов в научном и образовательном процессах.

Материалы сборника публикуются в авторской редакции.

УДК 81.161. (08)

ББК 81.2 Рус

ISBN 978-985-477-607-1 (ч. 2).

ISBN 978-985-477-605-7.

© УО МГПУ им. И. П. Шамякина, 2017

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕКСТ В АСПЕКТЕ ТИПОЛОГИЗАЦИИ: ТЕКСТОТИПЫ, ЖАНРЫ, СТИЛИ

Барысенка Н.А., Бобрык У.А.	СПОСАБЫ ТЛУМАЧЭННЯ ЎСТАРАЭЛАЙ ЛЕКСІКІ Ў МАСТАЦКІМ ТВОРЫ ГІСТАРЫЧНАГА ЖАНРУ	3
Важдаева Е.А.	ПРЯМЫЕ СПОСОБЫ ПРЕЗЕНТАЦИИ КАЧЕСТВА ТОВАРОВ И УСЛУГ В РЕКЛАМНОМ ТЕКСТЕ	6
Иванов Е.Е.	ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ОБЪЕМА И ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ АФОРИСТИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА	9
Клемят Л.Е.	ПОЛИТИЧЕСКИЕ СТИХИ-«ПИРОЖКИ» КАК РЕЗУЛЬТАТ ТРАНСФОРМАЦИИ РУССКОЙ ЧАСТУШКИ	12
Красовская Н.А.	НАРОДНЫЕ ТЕКСТЫ-ВОСПОМИНАНИЯ: ПРИЗНАКИ ФОЛЬКЛОРИЗАЦИИ (по материалам полевых исследований в Тульском крае)	15
Кузьмич В.В.	ТРАНСФОРМАЦИЯ ТЕКСТОВЫХ КАТЕГОРИЙ В КВАЗИТЕКСТАХ	19
Лаевская Т.Е.	ОСОБЕННОСТИ ЖАНРОВЫХ МОДИФИКАЦИЙ В СОВРЕМЕННОЙ РЕЧЕВОЙ ПРАКТИКЕ (на материале вторичных жанров)	23
Лобан М.Г., Лобан Т.В.	ЖАНР ИСПОВЕДИ В ТВОРЧЕСТВЕ Л.Н. ТОЛСТОГО	26
Солахуў А.В., Ждановіч В.А.	РЫТМІЧНА-ГУКАВАЯ І ВОБРАЗНА-ВЫЯЎЛЕНЧАЯ АРГАНІЗАЦЫЯ БЕЛАРУСКІХ ПРАКЛЁНАЎ	28

РАЗНОУРОВНЕВЫЕ ЕДИНИЦЫ В ЯЗЫКЕ И ТЕКСТЕ

Ахраменко П.Е.	БЕЗЛИЧНЫЕ СИНТАКСИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ КАК СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ ТЕКСТА (на материале романа И.П. Шамякина «Снежные зимы»)	33
Белая А.С.	РОЛЬ СОЦИАЛЬНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В ФОРМИРОВАНИИ ИНФОРМАЦИОННО-СМЫСЛОВОГО ПОЛЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО ТЕКСТА	37
Бережняк В.М.	ТЕКСТОВА РЕАЛІЗАЦІЯ САМОСТЫЙНЫХ І СЛУЖБОВИХ ЧАСТИН МОВИ У НІЖИНСЬКІЙ ГОВІРЦІ	39
Гао Вэй	СТРОИТЕЛЬНЫЕ НОМИНАЦИИ В ЛИНГВОКОНЦЕПТУАЛЬНОМ АСПЕКТЕ (на материале русского и китайского языков)	43
Каракулов Б.И.	ПЕТУХ И КУРИЦА В ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА РУССКОГО И УДМУРТСКОГО НАРОДОВ	46
Ковалёва Е.В., Климович Я.А.	СЕМАНТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАИМЕНОВАНИЙ ОБЪЕКТОВ ТОРГОВЛИ (на примере г. Оксфорд, Великобритания)	48

Большое внимание писатель уделяет рассмотрению стадий «духовной эволюции человека, которая предшествует обретению веры»:

- 1) период «непробудившегося сознания»;
- 2) состояние «возмущений не разума, а сердца, ощущения духовной болезни и рождения внутренних противоречий»;
- 3) период «выхода силы и энергии» [6].

Таким образом, жанр исповеди был подготовлен всем творчеством Л.Н. Толстого (философскими набросками 1860–1870 гг., дневниковыми записями, письмами, поэтическими

произведениями). Как выдающийся художник слова и публицист, он исследовал духовную эволюцию личности, которая привела к обретению новой веры. Постоянный самоанализ, неуспокоенность, стремление к самосовершенствованию дают «богатую пищу для ума сердца» каждому русскому читателю. Раскрывая всю сложность своих духовных исканий, писатель остается искренним в «Исповеди», сохраняя христианское таинство покаяния.

Литература

1. Худякова, Г.П. Исповедальность русской литературы / Г.П. Худякова // <http://www.ihtus.ru/092007/st09.shtml>.
2. Гоголь, Н.В. Авторская исповедь / Н.В. Гоголь // http://dugward.ru/library/gogol/gogol_avt_isp.html.
3. Казанский, Н. Исповедь как литературный жанр / Н. Казанский // Вестник истории, литературы, искусства: РАН, Отд-ие ист.-филол. наук; гл. ред. Г.М. Бонгард-Левин. – М.: Собрание, 2009. – Т. 6. – С. 73–90.
4. Шанский, Н.М. Краткий этимологический словарь русского языка / Н.М. Шанский, В.В. Иванов, Т.В. Шанская. – М., 1973. – С. 178.
5. Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль // <http://infolio.asf.ru/Sprav/dal/01/1659.html>
6. Толстой, Л.Н. Исповедь / Л.Н. Толстой // http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0440.shtml
7. Галаган, Г. Комментарии к «Исповеди» Л.Н. Толстого / Г. Галаган // http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0440.shtml

УДК 811.161.3'373:399.9

РЫТМІЧНА-ГУКАВАЯ І ВОБРАЗНА-ВЫЯЎЛЕНЧАЯ АРГАНІЗАЦЫЯ БЕЛАРУСКІХ ПРАКЛЁНАЎ

А. В. Солахаў

(Мазыр, Беларусь),

В. А. Ждановіч

(Баранавічы, Беларусь)

У артыкуле разглядаецца мастацкая выразнасць і сіла эмацыянальнага ўздзеяння беларускіх праклёнаў — народных выслоўяў, якія змяшчаюць пераважна злавесныя прадраканні і пажаданні каму- або чаму-небудзь, — на розум і свядомасць людзей. Гэта ў значнай меры абумоўлена іх рытмічнай і гукавай арганізацыяй, а таксама выкарыстаннем разнастайных троп і стылістычных фігур: персаніфікацыі, параўнанняў, градацыі, анафары, паліптота, анадып্লосіса, антытэзы, амфітэзы і інш.

Ключавыя словы: праклён, рытм, рыфма, тропы, стылістычныя фігуры.

В статье рассматривается художественная выразительность и сила эмоционального воздействия белорусских проклятий — народных изречений, содержащие преимущественно зловещие пророчества и пожелания кому- или чему-либо, — на ум и сознание людей. Это в значительной мере обусловлено их ритмической и звуковой организацией, а также использованием разнообразных тропов и стилистических фигур: персонификации, сравнения, градации, анафоры, палиптота, анадиплосиса, антитезы, амфитезы и др.

Ключевые слова: проклятие, ритм, рифма, мушинская, стилистические фигуры.

The article is a study of expressiveness and emotional effect of Belarusian curses — folk utterances containing predominantly word prophecies and wishes addressed to somebody or something — on people's mind and consciousness. This is mostly predetermined by their rhythmical and sound organization as well as by the usage of various stylistic devices: personification, comparison, gradation, anaphora, polypitis, anadiplosis, antithesis, amphitthesis, etc.

Key words: curse, rhythm, rhyme, tropes, stylistic figures.

Праклён — асобы від народных выслоўяў, якія змяшчаюць пераважна злавесныя прадраканні і пажаданні каму- або чаму-небудзь. Яны бытуюць звычайна ў вусным маўленні вясковых жыхароў.

Дэтэлізуючы тэрмін *праклёны* ў межах прагмалінгвістыкі, А. А. Албут лічыць праклёны родавым паняццем і вылучае сярод іх згодна з інтэнцыяй моўцы наступныя віды: жартоўныя, несапраўдныя, бытавыя, прысяганны-праклёны, адкляцці (зваротныя праклёны), фармальныя, уласна праклёны [1, с. 13–14].

Праклёнамі валодаюць не толькі жанчыны, але і мужчыны. “Спытала свайго брата, – здзіўляецца адна з жанчын-інфарматараў з в. Дамашы Ляхавіцкага раёна, – *ці ведае ён праклёны. І, шчыра кажучы, асалапела ад нечаканасці. Не думала, што мужчына, які толькі размяняў чацвёрты дзясятка, ведае такія страшныя праклёны: “Каб ты картошку стаканамі прадаваў”, “Штоб твае дзеці тваімі касцямі яблыкі збівалі”, “Каб ты газам дыхаў, ртуцю сцаў, лёг спаць і больш не ўстаў”, “Штоб цябе ў кватэры дзвярыма прыдушыла”, “Штоб ты пад цыцкай жончынай задыхнуўся”, “Каб ты ў сметніку корпаўся”, “Будзь ты пракляты”, “Халера цябе бяры”* (2016 г., 10 жн.).

“Спараджэнне праклёнавых выслоўяў, – выказвае слушную думку А. А. Албут, – найперш звязана са спецыфікай чалавечага мыслення і неабходнасцю даць выхад адмоўным эмоцыям. Выплеск унутранага негатыву ў знешні свет – дэструктыўны паводле сваёй сутнасці прыём псіхалагічнай “разгрузкі”. Спадзяёмся, што чалавек вынайдзе іншы спосаб “аздараўлення” свайго духоўнага свету. У гэтым бачыцца адна са звышмэт гуманітарных, а найперш філалагічных, дысцыплін. Аналіз праклёнаў як тэксту, этналінгвістычнага і кагнітыўнага феномена якраз і дазволіць перакадзіраваць інфармацыю са знакам “мінус” у інфармацыю са знакам “плюс”. Па сутнасці, гэта і ёсць крок да гарманізацыі асобы і яе асяроддзя” [1, с. 16].

Лінгвіста праклёны прыцягваюць, перш за ўсё, дасканаласцю арганізацыі тэксту, рытміка-інтанацыйнай пабудовай фразы, этналінгвістычнымі і кагнітыўнымі асаблівасцямі, выкарыстаннем у іх вобразна-вьяўленчых сродкаў мовы. Разгледзім рытмічна-гукавую і вобразна-вьяўленчую арганізацыю праклёнаў, запісаных адным з аўтараў, В. Ждановіч, ад вясковых жыхароў Ляхавіцкага раёна.

Часцей за ўсё праклён выступае ў форме кароткага выслоўя: *Каб яе на тым свеце чэрці*

даілі (в. Яцкаўшчына, 2016 г., 22 ліп.); *Хай цябе чэрці носяць* (в. Яцкаўшчына, 2016 г., 22 ліп.); *Што б цябе ў тухлай вадзе і абмылі!* (в. Крывошын, 2017 г., 12 студз.). Аднак нярэдка сустракаюцца праклёны, якія ўяўляюць сабой паэтычныя мініяцюры:

Каб ты качалася за плотам

Пад калючым дротам,

А як смерць твая прыйшла,

То ты выйсця не знайшла (в. Гулічы, 2016 г., 21 ліп.).

У аснове чатырохрадкоўя – двухскадовая стапа з націскам у першым радку на другім, у іншых радках — на першым складзе.

Рытм верша можа быць свабодны, рухомы, як у многіх фальклорных вершаваных творах – песнях, загадках. Вершаваныя радкі могуць памяншацца або павялічвацца, набываюць розную колькасць складоў з рознай камбінацыяй націскных і ненаціскных:

Каб цябе калаціла

тры дні і тры ночы,

а на чацвёрты –

вылезлі вочы (в. Ганчары, 2016 г., 15 жн.).

Выключна вялікая роля ў праклёнах належыць рыфме: *плотам – дротам, прыйшла – знайшла; ночы – вочы*. Рыфма не толькі звязвае вершаваныя радкі, але, у першую чаргу, служыць яго выразнасці і экспрэсіўнасці, асноўнай функцыяй якой, паводле слушнага сцвярджэння В. А. Маславай, “якраз і ёсць узмацненне ўздзеяння на інтэлектуальную, эмацыйную і валявую сферы асобы рэцыпіента” [2, с. 12]:

Каб ты на вадзе хадзіла

і ніць прасіла (в. Завінне, 2016 г., 5 жн.).

Мастацкая выразнасць праклёнаў дасягаецца і праз выкарыстанне разнастайных трыпаў і стылістычных фігур.

У праклёнах, напрыклад, нярэдка выкарыстоўваецца прыём персаніфікацыі (ад лац. *persona* – асоба + *facere* – рабіць) – надзялення жывых істот, прадметаў, прыродных з’яў, абстрактных паняццяў уласцівасцямі чалавека. Персаніфікуюцца хваробы (*ліха, трасца, халера*), тапонімы (*канавы*): *Каб цябе (яго) ліха; Ліха цябе (яго) бяры* (в. Яцкаўшчына, 2016 г., 19 ліпеня); *Няхай табе Ліха вочы павыпорвае* (в. Яцкаўшчына, 2017 г., 29 студз.); *Каб цябе (яго) трасца; Трасца цябе (яго) бяры* (в. Яцкаўшчына, 2016 г., 19 ліп.); *Трасца яе матары* (в. Яцкаўшчына, 2016 г., 22 ліп.); *Трасца на іх* (в. Жарабковічы, 2016 г., 25 ліп.); *Хай цябе халера возьме* (в. Яцкаўшчына, 2016 г., 22 ліп.); *Халера цябе бяры* (в. Дамашы, 2016 г., 10 жн.); *Хай цябе Канавы забярэ*

(в. Гулічы, 2016 г., 21 ліп.). Як тлумачыла жанчына-інфарматар, “ліха – гэта такая пачвара аднавокая, з доўгімі кіпцюрамі, імі яна вочы і выкалвае” (в. Яцкаўшчына, 2017 г., 29 студз.). Канава – ва ўяўленні людзей – таксама жанчына: “От як чалавек памірае, дык яна да яго прыходзіць, стаіць і ждзжэ. Высокая такая, прыбраная ў белую сукенку” (в. Гулічы, 2016 г., 21 ліп.).

Нярэдка ў праклёнах выкарыстоўваюцца параўнанні, выражаныя словазлучэннямі і звязаныя са сказам параўнальным злучнікам як: *Каб ты сонца бачыла толькі, як тая свіння асмаленая* (в. Святычы, 2016 г., 19 ліп.); *Да каб ты сама засмярдзела, як тое мяса* (в. Крывошын, 2017 г., 12 студз.). Такія параўнанні ўжываюцца не толькі каб выказаць пажаданне зла, але і як мага больш абразіць чалавека, нанесці яму душэўную рану.

Параўнанні могуць выражацца таксама творнымі склонамі назоўнікаў, якія пераважна ўскосна называюць хваробы: *Вочы табе медзякамі* (г. Ляхавічы, 2017 г., 29 студз.) – страціць розум; *А каб ты паракніў сыпалася* (в. Яцкаўшчына, 2016 г., 22 ліп.) – згубіць рухомасць, асунуцца; *Няхай ёй язык у срацы колам стане за такія словы; Хай табе язык колам* (в. Яцкаўшчына, 2017 г., 22 студз.) – пажаданне стаць нямым.

Розныя стылістычныя фігуры сэнсава і эмацыянальна ўзмацняюць праклён, надаюць яму экспрэсіўнасць.

У праклёнах шырока выкарыстоўваецца **градацыя** (лат. *gradatio* – паступовае ўзмацненне) – стылістычная фігура, якая заключаецца ў выкарыстанні аднародных слоў (словазлучэнняў, частак складанага сказа), што, размяшчаючыся паслядоўна, нагнаюць або, наадварот, паслабляюць сілу эмацыянальна-сэнсавай выразнасці мастацкага маўлення. За кошт градацыі дасягаецца эфект найбольшай выразнасці праклёну, узмацняецца яго сэнсавае і эмацыянальна-экспрэсіўнае значэнне, дзякуючы чаму ён і выклікае ў адрасата адпаведнае ўражанне. Напрыклад:

Каб, даў Бог, ты хварэла,

Без пары старэла,

Наелася пепла,

Пайшла ў лес і аслепла (в. Канюхі, 2016 г., 15 ліп.);

А каб у цябе пчолы не раіліся,

куры не нясліся,

збожжа не расло

І ўсё ў яму пайшло (в. Яцкаўшчына, 2016 г.,

22 ліп.).

У першым праклёне эфект яркай выразнасці дасягаецца за кошт аднародных выказнікаў *хварэла, старэла, наелася, пайшла, аслепла*, дзе найбольшай сілай ўздзеяння на адрасата валодае апошняе слова. У другім тэксце, пабудаваным на прынцыпе сінтаксічнага паралелізму (грэч. *parallelos* ‘які знаходзіцца або ідзе побач’) паўтараюцца асновы частак складанага сказа з выказнікамі, якія маюць пры сабе адмоўную часціцу *не*, што і надае негатывны сэнс гэтым выказванням: *пчолы не раіліся, куры не нясліся, збожжа не расло*. “Бомба” ж усяго выказвання закладзена ў аснове апошняй часткі складанага сказа: *усё ў яму пайшло*. Адбываецца нарастанне інтанацыі, якая дасягае свайго эпагея ў канцы праклёну, і тым самым узмацняецца эмацыянальнасць маўлення, якая падтрымліваецца за кошт рыфмы: *хварэла – старэла, пепла – аслепла; не расло – пайшло*.

Дзеясловы, як семантычныя актуалізатары, у праклёнах часцей за ўсё знаходзяцца ў канцы вершаваных радкоў і, рыфмуючыся, памацняюць сэнсавую ёмістасць выказвання:

Каб ты кульгаючы ішла, упала і больш не ўстала (в. Яцкаўшчына, 2017 г., 22 студз.);

Каб ты газам дыхаў,

ртуцію сцаў,

лёг спаць

і больш не ўстаў” (в. Дамашы, 2016 г., 10 жн.).

Каб цябе круціла,

Трасло і калаціла,

А як сонца села,

Ты зусім здурэла (в. Святычы, 2016 г., 19 ліп.).

У праклёнах можа выкарыстоўвацца **анафара** (грэч. *anaphora* – вынясенне, аднясенне) – стылістычная фігура, што будуецца на паўтарэнні асобных слоў, выразаў, гукавых спалучэнняў у пачатку вершаваных радкоў, строф, сказаў, перыядаў, абзацаў:

Бадай ты ўсох,

Бадай – аглох,

Бадай ты злёг,

Бадай ты здох (в. Перахрэсце, 2017 г., 6 лют.).

Функцыя гэтай анафары як экспрэсіўнай сінтаксічнай фігуры – падкрэсліць настойлівасць у пажаданні зла, выклікаць у адрасата думку аб непазбежнасці таго, што яно збудзецца. Выразнасць праклёну надае і

двухстопны памер вершаваных радкоў (ямб), іх **сінтаксічны паралелізм** – сіметрычнае размяшчэнне слоў кожнага радка: часціца – займеннік – дзеяслоў. На фоне анафарычнага паўтору *бадай ты* сэнсава і лагічна вылучаюцца дзеясловы *ўсох, аглох, злёг, здох*, што ўтвараюць яшчэ адну сінтаксічную фігуру – градацыю, нагнятаючы сэнсавую і эмацыянальна-экспрэсіўную выразнасць праклёну. Рыфма тут таксама напоўнена сэнсам, яна гаваркая: аж чатыры *-ох*, маючы падабенства да адпаведнага выклічніка, прадвешчаюць бяду, гора.

Нярэдка ў мове праклёнаў ужываецца **паліптот** – сінтаксічная фігура, у адпаведнасці з якой слова ўжываецца ў мікракантэксте ў розных граматычных формах [5, с. 22]. Часта такім чынам выкарыстоўваецца асабовы займеннік *ты*, які ўказвае на адрасата праклёну, радзей — прыналежны займеннік *твой* і асабовы *яна*: *Штоб табе цэментам вочы заляпіла, калі ты яго ўкраў* (г. Ляхавічы, 2017 г., 30 ліп.); *Каб ты яе знайшла, ды яна табе без надабнасці* (в. Яцкаўшчына, 2016 г., 22 ліп.); *Штоб твае дзеці тваімі касцямі яблыкі збівалі* (в. Дамашы, 2016 г., 10 жн.). Паліптот узмацяе эмацыянальны фон кантэксту, надае яму асобы дынамізм або драматызм, стварае сэнсавую дамінанту тэксту і вылучае яго моцныя пазіцыі, выконвае архітэктанічную функцыю.

Разам з займеннікам *ты* могуць ужывацца розныя формы дзеясловаў: *Каб табе чэрці на том свеце смалу залівалі, як ты горла заліў* (в. Малое Гарадзішча, 2016 г., 30 ліп.).

Вялікім зарадам экспрэсіі вызначаюцца праклёны, у якіх ужываецца **анадыпловіс**, або **стык**, – сінтаксічная фігура з паўторам у наступным вершаваным радку або сказе таго самага слова або словазлучэння, якім заканчваецца папярэдні радок або сказ:

*Да каб даў Бог ты хлеба не ела,
хлеба не ела – долі не мела,
долі не мела – шчасця не знайшла,
шчасця не знайшла і замуж не пайшла*
(в. Перахрэсце, 2017 г., 6 лют.).

Анадыпловіс надае праклёну цэласнасць, памацяе лагічную сувязь маўлечых фраз, скіроўвае акцэнт на злавесныя пажаданні, надае ўсяму выказванню эмацыянальнасць і экспрэсіўнасць. Эфект праклёну памацяецца рытмічнай арганізацыяй маўлення і дзеяслоўнай рыфмай (*не ела – не мела, не знайшла — не пайшла*), сінтаксічным

паралелізмам 2-га і 3-га радкоў.

Праклён *Каб у галаве вошаў – густа, а розуму — пуста* (в. Яцкаўшчына, 2016 г., 22 ліп.) пабудаваны на **антытэзе** (грэч. *antithesis* – супрацьпастаўленне) – стылістычнай фігуры, што выражае “супастаўленне кантрастных або процілеглых з’яў і паняццяў, якое ўтварае адзінае структурна-лагічнае цэлае” [3]. Семантычны кантраст тут ствараецца пры дапамозе лексічных антонімаў *густа – пуста* і кантэкстуальных *вошаў – розуму* з выкарыстаннем рытмічнага і сінтаксічнага паралелізму. Антытэза, падкрэсліваючы максімальную розніцу і кантраст процілегласцей, раскрываючы несумяшчальнасць паняццяў *вошы – розум, густа – пуста*, робіць праклён заострана едкім, чым і дабіваецца найбольш негатыўнага эмацыянальнага ўздзеяння на адрасата.

На супрацьпастаўленні будуюцца і **амфітэза** (грэч. *amphi* – вакол, з абодвух бакоў), або фігура злучэння, – стылістычная фігура, заснаваная «на сцвярдзэнні дзвюх супрацьлеглых прымет, з’яў, фактаў» [4, с. 42]. У праклёне *Каб ты Бога не баялася і чорту лысаму спавядалася* (в. Падлессе, 2017 г., 25 студз.), дзе знешнім паказчыкам амфітэзы выступае спалучальны злучнік *і*, які звязвае назвы дзвюх палярных міфічных асоб – Бога і чорта, выказваецца пажаданне свядома пераблытаных адносін да іх: Бога не баяцца і чорту спавядацца. “Мусіць жа, – канстатуе інфарматар, — для веруючага чалавека – гэта самы страшны праклён”.

Іншы раз выкарыстоўваецца **антанаклаза**, або **антанакласіс** (грэч. *antanaklasis* – адлюстраванне, праламленне) – стылістычная фігура, якая будуюцца на паўторы слова ў адной і той жа граматычнай форме, але з рознымі лексічнымі значэннямі і сэнсавымі адценнямі. У праклёне *Бадай цябе бадай* (в. Гулічы, 2016 г., 21 ліп.) паўтараюцца дзеяслоў *бадай* і назоўнік *бадай*. Яны размяшчаюцца ў выглядзе кальца, што памацяе эмацыянальнасць праклёну і яго экспрэсіўнасць.

Праклёны могуць будавацца і на **шматзлучнікавасці** — стылістычнай фігуры, якая характарызуецца выкарыстаннем адных і тых жа злучальных злучнікаў паміж аднароднымі словамі і сказами: *Каб даў Бог, і яна, і яе каты, і сукі-сабакі – на могілкі вылі* (в. Свяціца, 2017 г., 3 лют.).

Дадзены стылістычны прыём

выкарыстоўваецца для таго, каб словы, якія размяжоўваюцца, адначасова звязаць у адзінае функцыянальна цэлае.

Аснову асобных праклёнаў складае **рытарычны вокліч** —эмацыянальна афарбаваны сказ, у якім эмоцыі, нават не выражаныя лексічнымі і сінтаксічнымі сродкамі, абавязкова выражаны інтанацыйна [5, с. 42]: *Хай жа яе чэрці знахаляць разам з яе сабакамі!* (в. Свяціца, 2017 г., 3 лют.).

Ужыты ў адным з праклёнаў **зваротак мой даражэнькі** выражаны спалучэннем прыналежага займенніка *мой* і субстантываванага прыметніка *даражэнькі* з памяншальна-ласкальным значэннем. Аднак

пад уплывам зместу праклёна семантыка зваротка набывае іншы, супрацьлеглы сэнс, што павялічвае экспрэсію ўсяго праклёна: *Да каб табе, “мой даражэнькі”, ўжо за канавай адмералі, даў Бог* (в. Гулічы, 2016 г., 21 ліп.).

Такім чынам, мастацкая выразнасць і сіла эмацыянальнага ўздзеяння беларускіх праклёнаў на розум і свядомасць людзей у значнай меры дасягаецца іх рытмічнай і гукавой арганізацыяй, а таксама выкарыстаннем разнастайных троп і стылістычных фігур: персаніфікацыі, параўнанняў, градацыі, анафары, паліптота, анадыпლოსіса, антытэзы і інш.

Літаратура

1. Албут, А. А. Праклёны як тэкст і этналінгвістычны феномен / А. А. Албут // Працы кафедры сучаснай беларускай мовы / Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. — Выпуск 7. — Мінск: РІВШ, 2008. — С. 13–16.
2. Маслова, В. А. Лингвистический анализ экспрессивности художественного текста: учебное пособие. — Минск: Вышэйш. школа, 1997. — 156 с.
3. Салавей, Л. М. Праклёны / Л. М. Салавей // Беларуская энцыклапедыя: у 18 т. — Мінск: БелЭн, 2001. — Т. 12: Палікрат — Праметэй / рэдкал.: Г. П. Пашкоў [і інш.] — С. 546.
4. Стариченок, В. Д. Большой лингвистический словарь / В. Д. Стариченок. — Ростов н/Д: Феникс, 2008. — 811 с.
5. Шандроха, Н. Э. Экспрэсіўны сінтаксіс: вучэб.-метад. дапам. / Н.Э.Шандроха. — Гродна: ГрДУ, 2002. — 62 с.